

AZ ERKEL-CSALÁD A KÖSZÍNHÁZ ELŐTTI SZEGEDEN

Az Úr 1839-ik esztendejében, a pesti és pozsonyi joghallgatókból, országgyűlési ifjakkból és kiskövetekből álló szegedi kaszinói fiatalság, a teátrumi előadásokra nézve, sorsdöntő lépésre határozza el magát. Mivel nem akar az „*anyai nyelv gyilkosai*” közé állani, s megunta a „*minden szebb ízlést tipró, aljas és untató bohózatok*”-at, „*egy derék nemzeti színész társaság alakíthatására és állandó biztosíthatására*” tesz javaslatot. A kezdeményezést a városatyák kedvezően fogadják, és megvalósítására bizottságot alakítanak.¹

Az elhatározás, – Szeged szempontjából, – szerencsés időpontban születik. A Pesti Magyar Színházban ekkor hág tetőpontjára az énekes Schodelné és a prózai színész Egressy Gábor ellentéte miatt kirobbant operaháború. Emiatt, az 1840-es év tavaszán a társulat egy része, megelégedve a viszálykodást, kiválik az együttesből. Az alkalmon kapva kap a kaszinói fiatal nemzedék bálványozott vezére: Osztróvszky József, és megnyeri szegedi direktornak a pesti színházat éppen elhagyni készülő Komlóssy Ferencet, aki azonban csak akkor hajlandó a felkínált posztot betölteni, ha a városi színházban lévő „*néző termet*” és színpadot a város rendbe hozatja. A feltétel teljesül, és Komlóssy társulata a felújított teremben 1840. október 4-én megkezdí előadásait.²

Komlóssy nem csak igazgató, hanem színész, rendező, színműíró és fordító is, tehát sokoldalú művész. Színésznői között találjuk az egyik legnagyobb drámai színész feleségét, Egressyné Szentpétery Zsuzsannát, Gócsnét, a neves énekesnőt, Komlóssy Paulinát és Erkelné Szabó Amáliát. A színészek legérdekesebbje Udvarhelyi Miklós, a Bánk bán színpadi felfedezője. Szintén társulati tag Havi Mihály tenorista, meg a színésznek, karmesternek egyformán kitűnő, későbbi neves dalszínházi igazgató Gócs Ede is. A vendégművészek között pedig, Egressy Gábor és Erkel József lép színre.

A Gyulán, 1813. november 16-án született Erkel József, a zeneszerző Erkel Ferenc öccse. József, a húszas évek második felében Békés-Gyuláról Kolozsvárra kerül, ahol a neves polihisztor, Brassai Sámuel felügyeli nevel-

¹ SzVT ir. tanácsülési jk. 3563/1839 sz.

² SzVT ir. 1529/1842; A színházteremről bővebben l. még Szeged 1999. májusi számát.

Sándor János: Magyar erkölcsi teátrum, a Vedres-féle „Curiális Épület Szín-játszó Hely”-ének pusztulása és „elenyésztetése”

etését. A zenében jártas fiatalember alig húszéves, amikor – bátyja, Ferenc távoztával, – a kolozsvári teátrum karmesterének teszik meg. 1834 májusától 1835 augusztusáig ő az operaelőadások karnagya s irányításával a színház mintegy 22 énekes dalművet játszik.³ Ekkor ismeri meg Dérynét, és itt kezdődik életre szóló barátsága a kitűnő zeneszerző-baritonistával, Szerdahelyi Józseffel.

1835-ben, követi Ferencet a budai Várszínházba, ahol a férfikar tenor szólamát erősíti. Első szólószerepéről augusztus 3-án így ír a korabeli sajtó: Weber: Bűvös vadász című operájának előadásán „különösen magára voná a közönség figyelmét a derék karmester öccse, Erkel, a herceg szerepében; hangja ez ifjú segéd-színésznek erős és kellemes, énekén a hangösméret simasága tűnik ki.”⁴ Az eredendően tenorista József, a bariton szerepben is derekasan helytáll, s mint a Honművész írja: „csinos szavától jövődre többet is remélhetünk, kivált, ha mimikában is haladni fog.”⁵ A sikeres debütálás után egyre több szerepet osztanak rá. Szeptember 17-én Dérynével lép fel, akivel duettet énekel Hérol: Marie című daljátékából. 19-én és 29-én szintén partnerek Auber: Fra Diavolo című vígoperájában. Déryné Zerlinája mellett ő éneklé Lorenzo szólamát, és sikert arat, mert „szélesebb mezőt nyert csinos hangját kitüntetni, melly, ha erőtetést nem szenved, folyvást míveltetvén fokonként erősebb s hajlékonyabb leed, mimika hozzájárultával pedig érdekesebb.”⁶ Utolsó közös fellépésük október 25-én, Ruzitska operájában, a Béla futásában van. Csábit adja Déryné Lórája mellett. Ezután elhagyja a Várszínházat, és 1836-tól a pesti Városi Német Színházban, - ahol bátyja másodkarmester -, kórista lesz.

Miután a Pesti Magyar Színházat 1837. augusztus 22-én megnyitják, színész és operaénekes szerepkörben, a társulathoz szerződik. Szólamtársai között találjuk Lendvay Márton, Egressy Bénit és Havi Mihályt is. Az együttesben „eleinte Lendvay Márton énekelte a főbb tenor szerepeket. Hangja gyenge és minduntalan elreked” – írja Pukánszky Kádár Jolán – ám „nagyobb baj az iskola és ízléshiánya. A hivatásos tenorok közül Erkel József elég jó énekes, de játszani nem tud; Egressy Béni buzgó szövegíró és komponista, de rossz énekes.”⁷

³ Ferenczi Zoltán: A kolozsvári színészet és színház története

⁴ Rajzolatok, Buda 1835. augusztus 3.

⁵ Honművész, 1835. augusztus 9.

⁶ Honművész, 1835. október 4.

⁷ Pukánszky Kádár Jolán: A Nemzeti Színház százéves története 100. p.

Erkel József szólószerepben 1837. december 15-én debütál Bellini: Norma című operájában, mint Severius. Bemutakozását a Honművész kedvően fogadja. „Szép, magas, tiszta, csengő, de kissé gyenge tenorhangja szabad mozgásokkal s több hévvel párosítva több hatást teendett volna, mint tett. (...) Erkel úr bizonytalán kedves színi tenoristává válhatnék szorgalmas tanulás és szép szava mellett.”⁸ Sebestyén Ede szerint, sikeres első fellépését követően, 1838-ban Weber: A bűbájos vadász Max; Bellini: Az ismeretlen nő Osburg, és a Beatrice di Tenda Orombello szerepeit énekl. Ugyanekkor az évben Donizetti: Szerelmi bájitalában Nemorino, Auber: Fra Diavolójában pedig Lorenzo Déryné Agnes-e, illetve Pamelája mellett. Végül 1839-ben órá osztják Beethoven: Fideliojában Jaquino szerepét.⁹ Németh Amadé, Erkelnek, még három magyar dalműben való fellépéséről tesz említést. Ő a Heinisch József korszerű átdolgozásában, 1838. április 21-én bemutatott Ruzitska opera, a Béla futása Csábija, az 1839. április 24-én előadott A csel – Bartay András a szerző – hősszerelmese: Hóváry, és az 1840. július 11-én, a pesti színházban először játszott Szerdahelyi József dalmű, a Tündérlak Kisbírója.¹⁰

A Honművész 1840. augusztus 6-án hírül adja, hogy „pesti színpadunkon ismét egy nevezetes újdonság fordul meg, t.i. Bátori Mária eredeti szomorú opera két felvonásban; írta Egressy Benjamin; zenéjét készíté Erkel Ferenc, (...) kinek testvére Erkel József úr javára ezen új opera először adatni fog.” Erkel első operájának librettója Dugonics András azonos című színművének alapján készült. A dalműből a szerző, István herceg tenor szerepét szánja öccsének. Az előadás sikeres, s a kritika szerint a többi szereplőhöz hasonlóan, Erkel József is törekedett „ezen igen érdekes előadás becsét növelni, mennyiben tehetsége engedé.”¹¹ A bemutatót különösen ünnepipé teszi, hogy azon az 1840. augusztus 8-iki napon viseli Pest vármegye színháza első ízben a Nemzeti Színház nevet.

Ilyen változatos, gazdag művészi múlttal érkezik 1840 októberében szegedi vendégjátékára a 27 éves Erkel József. Fellépéseiről – kritika híján – nem sokat tudunk. A színház műsorának, és Erkel József repertoárjának ismeretében azonban feltételezhetjük, hogy két Bellini operában, a Normában, illetve a Beatrice di Tendában lép színre. A Nemzeti Újságból azt is

⁸ Honművész, 1837. 102. sz. 813. p.

⁹ v.ö. Sebestyén Ede: Magyar operajátszás Budapesten 1793-1937

¹⁰ v.ö. Németh Amadé: A magyar opera története a kezdetektől az Operaház megnyitásáig

¹¹ Honművész, 1840. augusztus 13.

tudjuk, hogy a következő év februárjában Erkel, Szerdahelyi és Egressy társaságában ismét Szegeden vendégszerepel.¹²

Nejéről, Erkelné Szabó Amáliáról, aki Komlóssy társulatának állandó tagja, már több, és pontosabb adatokkal rendelkezünk. Amália, eredetileg a Schneider névre hallgatott, és annak a becsületes borkereskedő, Schneider Józsefnek a nővére, akit Dionüszosz kedvelt nedűje mellől a komédia istennője a rögzös színi pályára csábított. Csakhogy a derék férfiúnak a koplalásból hamar elege lesz s Debrecenben nőül véve a vagyonos báró Horeczky Zsófiát, ismét borkereskedésre adja fejét. De nem sokáig bírja a kalmár életet. Csömört kap az adok-veszektektől, és 1843-ban Szabó néven újra színésznek állva, később jelentős szerepet játszik az Erkel pár életében.

Erkelné a drámai társulat becsült tagja, és csak egyetlen évre szakította meg a most már Nemzetinek nevezett pesti színházzal kapcsolatát. Szegedi alakításairól a Honművész bírálatai alapján alkothatunk némi képet. A recenziens szerint Szigligeti: Miczbán családjában Széppatakynét „helyesen képesíté”; ám Dumas színművében, a Keanban, Helenát, „a kéjlegő s büszke özvegyet igen szemérmesnek festé.”¹³ S míg A Pádva zsarnoka című rémdrámában, Katalin „komolyabb szerepében a köztetszést megérdemlé”, A peleskei nótáriusban Ninát adva, „csupa szeszélyből, de egyszersmind közönség iránti figyelmetlenségéből énekelt.” A műveltség és természetben pedig, - ebben Aurórárt adja, - „készületlensége és szerep-fel-nem-fogása miatt az irántai jó véleményből sokat veszett.”¹⁴ Az idézett kritikák azt sugallják, hogy Erkelné tehetséges, ám szeszélyes színésznő. Figyelemreméltó színészi képességére utal az is, hogy a Nemzeti Újság szerkesztője megrója az igazgatóságot, amiért mellőzi őt s „a komolyabb szerepekre nem alkalmazza.”¹⁵

Erkelné Szabó Amália rövid szegedi kitérője után, 1841 tavaszán visszatér a Nemzeti Színházba, ahol férje továbbra is az operatársulat tenoristája. A házaspárral, csak három év elteltével találkozunk újra a Tisza partján.

1844 farkasordítóan hideg januárjában, a Pesten időző Szuper Károly színész feljegyzi naplójába, hogy találkozott „Erkelnével, ki elhagyva a Nemzeti Színházat fivéréhez, Szabó Józsihoz fog Szerdahelyivel együtt csatlakozni.”¹⁶ A hajdani borkereskedő ugyanis az előző évben felcsapott

¹² Nemzeti Újság, 1841. február 18.

¹³ Honművész, 1840. november 22.

¹⁴ Honművész, 1840. december 20.

¹⁵ Nemzeti Újság, 1841. január 9.

¹⁶ Szuper Károly színészeti naplója, 30. p. 1844. január 15.

színigazgatónak! 1844 tavaszán azután a hozzá csatlakozó Szerdahelyi Józseffel és Havi Mihállyal – aki Erkel: Hunyadi Lászlójának január 27-i ősbemutatóján még elénekli V. László szerepét –, dalszínházat alakít.

Májusban a Honderű szegedi levelezője azt tudatja, hogy a város „jelenleg legelvezetődűsabb köre a színház, a látományok legviditőbbika a színpad, (...) miután Éder Luiza, Erkelné, Szerdahelyi, Szabó, Havi mintegy 30 tagú társulattal” hűsvét hétfő óta ott működik.¹⁷ A társulat további tagjainak nevét egy aradi plakát segítségével ismerhetjük meg.¹⁸ Eszerint nem csak Erkelné, hanem Erkel József is az együttes művésze. Őt ugyanis az új tenoristák, Wolf és Reszler urak, leénekeltek a színpadról és már csak ügyelői feladatot látott el a Nemzetiben. Feltehetően ezért döntött úgy, hogy feleségével együtt beáll sógora Erdélyi Dalszín Társaságába, ahol nem csak színészként, hanem énekesként is számítanak rá. A Társaság április 8-ától június 17-ig állomásozik Szegeden, és prózai darabok mellett operákat is bemutat.

Erkelné szegedi szereplésének nem maradt írásos nyoma, ám a Szamos parti város folyóirata a Múlt és Jelen szerint – mint azt A kolozsvári színiélet és színház című könyvében Ferenczi Zoltán idézi – a játszó személyek közül mostanra már „drámában Erkelné a legkiválóbb.” Erkel Józsefre vonatkozó dokumentumok híjával, fellépései közül, - ezúttal is ismert repertoárja valamint a Dalszín Társaság műsora alapján, – csupán operában való szerepléseire következtethetünk. Eszerint nagy valószínűséggel állíthatjuk, hogy a Norma, a Szerelmi bájjal, A sevillai borbély és A búbajos vadász című operákban bizonyosan színre lépett.

A triumvirek vezette daltársaság június derekán Kolozsvárra megy, ahonnan rövid kitérével szeptember 12-én tér vissza Szegedre s itt október 21-ig tartja előadásait. Érdemes megjegyezni, hogy a vendégjáték alatt két szegedi piarista diák csatlakozik az együtteshez, Temesváry Antal és Hódi János. Ez utóbbi nemcsak a férfikart erősíti, hanem a későbbi külföldi turnék alkalmával a szakács teendőit is ellátja.¹⁹ Ők mindketten, akárcsak az Erkel házaspár, még évekig a Szabó – Havi társulat tagjai maradnak. A Társaság a kedvező fogadtatásért viszonzásul, távozásakor felveszi a Szegedi Dalszínésztársaság nevet, s a következő, 1845-ös év július 16-ától újabb játékgendélyt kér. E tervezett vendégjátékukról hiteles bizonyíték nem maradt fenn, de ha voltak Szegeden, Erkel és felesége minden bizonnyal velük volt. Ezt követően a pár szegedi jelenlétéről nincs tudomásunk.

¹⁷ Honderű, 1844. Tavaszutó 11.

¹⁸ Indig Ottó: A nagyváradi színészet másfél évszázada 64-65. p.

¹⁹ Sándor János: Százados színházkrónika 71-72. p.

További sorsukat illetően, – a már említett Ferenczi szerint – bizonyos, hogy a Társasággal Erkelné 1846 húsvétjáig Kolozsvárott van, feltételezhetően férjével.²⁰ Azt, hogy Szabóék áprilisban kezdődő olaszországi turnéján részt vettek-e, nem tudjuk. Tudjuk viszont azt, hogy 1846-47 telére Erkelné Pécsre, „Szabóhoz, mint testvéréhez ment” szerződötett tagnak.²¹ Ugyanis, mint az Életképek december 12-i száma jelenti: „Havi és Szabó urak a színházat kibérlék 3 évre s elegendő számú egyénekből álló dal és színtársaságot alakítanak.” Bár nevét nem említik, minden bizonnyal Erkel József is a társulat tagja lesz. „Havi és Szabó társasága, miután a telet nagy bajjal Pécssett kitérte, – írja a Nemzeti Újság, – közelgő nyáron második utazását kísérendi meg külföldre, jelesen pedig Franciaországba.”²² A turnéra indulók neveit a Nemzeti Újság 1847. július 30-i számából ismerjük, ám közöttük Erkelékét nem leljük. Erkelné Szabó Amália nevével, legközelebb őszszel, illetve 1848 tavaszán, Gócs Ede aradi társulatában találkozunk. Egy plakát tanúsítja, hogy Katona Bánk bánjában, a címszereplő Hegedűs Lajos mellett Melindát adja. Férjét, Erkel Józsefet azonban forrásunk nem említi.²³ Az Erkel házaspár nevével ezután már nem találkozunk a magyar színi krónikákban. Német Amadé jegyzi fel Az Erkelek a magyar zenében című könyvében, hogy családi szájhagyomány szerint külföldre mennek és a hamburgi operánál helyezkednek el. Arra azonban nem kapunk választ, mikor hagyják el az országot, s arra sem, hogy együtt mennek, vagy az aszszony később követi férjét? Hamburgból Erkel József 1854-ben, özvegyen tér haza, és a művészi tevékenységtől visszavonulva él, 1859-ben bekövetkező haláláig.

Egy évtizednél is több telik el a házaspár távozása óta, míg végre az Erkel név ismét megjelenik a szegedi színháztörténetben. Ezúttal azonban nem személyes jelenlét kapcsán, hanem Erkel Ferenc operájának, a Hunyadi Lászlónak szegedi bemutatója alkalmával. Mire a dalmú a Tisza partján 1857. július 21-én, először felcsendül, Pesten a századik előadáson is túl van. Szegedi előadására a korábbról már ismert Havi Mihály Hegedűs Lajossal egyesült társulata vállalkozik. A mű fogadtatása kiábrándító. Szinte teljes az érdektelenség, ráadásul a kritika alaposan lerántja a produkciót. „Az igazgató urak nem akartak mindjárt jó előadással előállani, és azért adták a Hunyadi Lászlót minden becsületes magyar ember fájdalmára, -

²⁰ Ferenczi i.m. 359-362. p.

²¹ u.o. 370. p.

²² Nemzeti Újság, 1847. március 25.

²³ Kisharang, (az aradi Evangélikus - Luteránus gyülekezet lapja) 2008. szeptember 14. 21. p. Pávai Gyula: 190 év távlatából az aradi színházról

azaz olyan ember fájdalmára, ki geniális Erkelünk e halhatatlan művét ismeri – tudósítja a Hölgyfutárt Kemény Nándor. – Mikor fognak már az igazgató urak kijózanodni és átlátni azt, hogy az operával hagyjanak föl, – az operának lelke a zene, nálunk pedig arra való zenekar nincsen, és így az oly előadás csak nevetség tárgya; – adták az operát nyitány nélkül; – az énekről szólni sem akarok, mert az a közönségre éppen oly büntetés volt, mint aki Pestre utazik, és az 533 számú vagonba jut ahol az embert drága pénzért jobban megrázzák, mint úr a vargát. Édes igazgató urak, hagyjanak föl az operával és tartsanak csak jó drámát és népszínműt s többre mennek.”²⁴

Az írás szerzőjének alighanem igaza van. Szegeden a színingazgatók – mivel a társulatoknak önálló zenekara nincs, – a zenészeket a városból verbuválják. Így az alkalmi zenekarok a helyi vadászezred katonazenészeiből, a zeneiskola tanáraiból és a vendéglők tehetségesebb muzsikus cigányaiából állnak össze. Az ilyen szedett-vedett társaságot azután hiába igyekeznek az együttesek karmesterei művészi előadásmódra szorítani, törekvésük rendre kudarcot vall.

A Hunyadin esett csorbát, csak egy évtizeddel később, 1867-ben, Follinus János színingazgatónak sikerül kiköszörölnie. Follinus maga is tenorista, bécsi énekleckékkel a háta mögött. Szegedre érkező társulata főleg operettekét és operákat játszik. Karmestere az a Káldy Gyula, aki a majdan 1884-ben megnyíló Magyar Királyi Operaház első főrendezője lesz. Jó erőkből álló énekes gárdáját 12 tagú férfi és 10 tagú női kar egészíti ki. A június 1-jén színre kerülő Hunyadi László nagy tetszést arat, és a kritika sem győzi eléggé dicsérni. „Follinusz társulata tapintatosan kezdte meg a bérletet e nagy nemzeti operával és e tény magában is már elismerést érdemel – áll a Szegedi Híradóban. – Mert habár az idegen zene szépsége irányában siketek nem vagyunk, mégis jobban kedveljük a miénket, és pedig nem csak azért, mert a miénk, hanem mert legbelőbb szívünkhöz szól, és érzelmeinket leghívebben visszatükrözi. Ha aztán oly valódi műbeccsel bíró zeneszerzemény, mint a Hunyadi László egyszersmind oly nevezetes történelmi eseménnyel áll kapcsolatban, akkor nem ismerünk idegen operát, amellyel azt fölcserélni hajlandók volnánk. Az előadás kevés kivétellel igen sikeresnek mondható. Marcellné, mint Gara Mária szépen oldta meg szerepét. A Dalfival énekelt szerelmi és búcsú-kettős teljes sikerű volt, valamint magán dalai is találkoztak a közönség tetszésével.”²⁵ A bíráló a többi sze-

²⁴ Hölgyfutár, 1857. július 28.

²⁵ Szegedi Híradó, 1867. június 6.

replő dicséretével sem fukarkodik. Így azután okunk van feltételezni, hogy Follinusnak és énekeseinek sikerült elfeledtetniük a tíz évvel ezelőtti, kínos fiaskót.

Alig telik el három nap, az együttes ismét Erkel operával rukkol ki. Június 4-én, Szegeden először kerül színre a Bánk bán. Az előadásról és fogadtatásáról beszéljen a kritikus. „Valóban nem vártuk volna, hogy ez opera vidéken oly fényes sikert fog aratni, s őszintén sajnáljuk, hogy a közönség nagyobb számmal nem jelent meg hallgatni e gyönyörű zenéjű s kitűnőleg előadott magyar dalművet. A színház alig telt meg félig, minek oka talán leginkább abban keresendő, hogy a színház szokott látogatóiból igen sokan rándultak föl a pesti koronázásra. A közönség a dalmű megragadóbb helyeit viharosan megtapsolta s kevés darab adatott még elő a szegedi színpadon, melyet ily nagy tetszéssel fogadtak volna. A szereplők egytől egyig dicséretre méltólag működtek közre; mindemellett legtöbb dicséret Marcellnéét illeti, ki szerepének nem kis nehézségű részein teljes biztonsággal és könnyűséggel haladt át. Miskovits Irma (Gertrud), a második fölvonásban Bánk bánnal szemközt gyöngé királyné volt, s mind játékában, mind énekében csekély erőt fejtett ki; ennél fogva e különben nagyhatású jelenet kevesebb sikert aratott. Dalfi (Bánk bán) kinek ez estén szintén nehéz föladat jutott, azt elismerésreméltó buzgalommal oldotta meg. A második s negyedik fölvonásban szép érzéssel énekelt, bár hangja kissé fátyolozott volt. Follinus (Petur) igen jól adta elő a bordalt. Marcell (Tiborc) és Tóthfalusy (Endre király) kellőleg betöltötték helyeiket. A kar igen kielégítőleg működött közre, valamint a zenekar is, melyben az első hegedűs szép játékát a közönség megtapsolta. A kihívás és tapsból a szereplőknek bő rész jutott.”²⁶ E két sikeres bemutatóval azután Erkel remekművei állandósították helyüket a szegedi színház deszkáin.

Ma már kevesen tudják, hogy a szegedi kőszínház 1883-as megnyitása-
kor is egy Erkel a hangadó. Szó szerint, mert a kivételes alkalommal, amikor a függőnyt először húzzák szét, a zenekari árokban Erkel Elek muzsikája csendül fel. Az 1843-ban született Lexi, – így szólítják művésztársai, – „a család leghosszabb tagja. Ő testvérei közül az egyedüli, kit atyja nem szánt a zenei pályára. Műlakatossá kellett volna lennie, s lett belőle először nemzeti színházi kisdobos, azután nagydobos, később üstdobos, s végül időskor multával – népszínházi karmester” – írta róla a Pesti Hírlap.²⁷ 1875. október 15-én, a Népszínház megnyitása-
kor ő vezényli Mosonyi ünnepi nyitányát, -

²⁶ Szegedi Híradó, 1867. június 8.

²⁷ Pesti Hírlap, 1880. január 15.

és a Hírlap szerint – „épp oly ügyesen forgatja a karmesteri pálcát, mint amilyen derekasan annak idején a pörölyt kezelte. (...) A magyar karmesterek legtüzesebbike, amit ő dirigál, az legalább egy félórával hamarabb ér véget. Kiváló a memóriája, amit egyszer megtanult a partitúrából, bármikor le tudja zongorázni.”²⁸ „A zenészek úgy ismerik, mint nagyon képzett muzsikust. (...) Néhány dalát is hallották bizalmas körben, de a nehézkes természetű fiatalember nem lép a közönség elé, mert fél, hogy az Erkel név nagyon követelővé teszi a közönséget.”²⁹ Figyelmet érdemel, hogy valósággal iskolát teremt, amikor a népszínművek megzenésítéséhez módszeresen gyűjteni kezdi a nép dalköltését. „Ősz elején, mikor a diákság az ország minden vidékéről a fővárosba tódul – jegyzi fel Verő György –, végigjárja az összes éjjeli mulatóhelyeket, s a dalos ifjak ajkáról kottára szedi a leg szebb dallamokat.”³⁰ S az éjszakai kirándulások eredménye: A vereshajú, A sárga csikó, A szépasszony kocsisa, A milimári, A piros bugyelláris és még számos népszínmű zenéje. S ugyancsak Erkel Elek nevéhez köthetők az első magyar operettek: a Csokonai Vitéz Mihály művéből készült Tempetői és a Szigligeti Ede vígjátékából született A kassai diákok muzsikái. Ez utóbbihoz magyar népdalokból próbál operettzenét komponálni, de műve inkább vígoperához hasonlít.

Erkel Elek – mint ember, – tetőtől talpig eredeti egyéniség. „Páratlan életkedv ragyog le széles ábrázatáról – idézi alakját művésztársa Verő György, – amelyet a korai dér elől egy kis színezéssel szeretne fiatalosnak konzerválni: hát festi a rövidre nyírott bajuszát és haját. (...) Mert hát a nagy Lexi többnyire mindig nagyon szerelmes és többnyire mindig nagyon boldogtalanul. Valahogy sehogy se kell a nőknek. Efelőtti bánatát aztán az asztal örömeibe fojtogatja. Szeret inni s tán még inkább enni. Ez a sokszorozott étvágy sietteti pusztulását.”³¹ Ötvenegy évesen, 1893-ban vonul el a Népszínházból az Olympos örökkön terített asztalához.

A Népszínháznak, – ahol egész karmesteri pályáját eltöltötte –, köszönheti Erkel Elek azt a megtisztelő felkérést, hogy az új, szegedi kőszínház avatására írt ünnepi prologot megzenésítse. A színház leendő igazgatója Nagy Vince, ugyanis a pesti teátrum ellenőre, majd igazgatóhelyetteseként, Erkel közvetlen munkatársa volt. Minden bizonnyal Nagy Vince az, aki javasolja Pálffy Ferenc polgármesternek, hogy volt munkatársát bízva meg a

²⁸ u.o. a Magyar operettek című tárcá

²⁹ Vasárnapi Újság, 1893. június 18. Erkel Elek nekrológja

³⁰ Verő György: A Népszínház Budapest zenei életében 143. p.

³¹ u.o. 248-49. p.

nyitózene megkomponálásával. A felkérést 1883. július 13-án Pálffy el is küldi, s arra Erkel 18-án, sietve válaszol.

„Nagybecsű levele, melyben Szeged szab. kir. város új színházának megnyitásához irandó prólóg megzenésítésére felszólítani kegyes volt, megtisztelőleg hatott rám. Szíves örömet sietek a megtiszteltetést megköszönni s kijelenteni, hogy mindenkor szerencsémnek fogom tartani, ha hazánk második városának csekély tehetséggel bármiben is szolgálatára lehetek. Ez alkalommal kérelmem egyelőre oda nyilvánul, kegyeskedjék oda hatni, hogy a prólógot teljesen kész formában legkésőbb augusztus 15-ig megkaphassam, hogy magamat annak szellemébe teljesen beleélve, a költői mű becsét megközelítő s azonos szellemű munkát készíthessek.”³²

Nem túloz Erkel Elek, amikor megtiszteltetésnek tekinti a felkérést, hisz tudott, hogy a neves alkalomra a városba érkezik Ferenc József osztrák császár és magyar király. Ezért is sürgeti a prólóg teljes szövegének kézhezvételét, hogy a jeles alkalommal, annak szellemében, zenéjével méltón képviselhesse az Erkel nevet. A kért írásmű szerzője Szabados János ügyvéd, író, költő, fordító, a Szegedi Híradó szerkesztője, a Ferenc József Rend lovagja. Műve az árvíz pusztítását, és a város romjaiból való feltámadását örökíti meg.

Október 14-én, Szeged ünnepi díszbe pompázik. A városba özönlenek a kíváncsiskodók királyt látni, a meghívottak meg színháznyitásra. A sok neves személyiség közt találjuk Jókai Mórt, Feleky Miklóst a Színészegyesület elnökét, a Népszínház igazgatóját, Nagy Vince volt direktorát: Evva Lajost, és a szegedi megnyitó Ünnepi nyitányának szerzőjét Erkel Eleket is.

A díszelőadás fél nyolckor kezdődik. A fényárban úszó színházban a két Tisza, Kálmán és Lajos kíséretében érkező uralkodót a szegedi színház direktora vezeti a királyi páholyba, és az előadás kezdetét veszi.

Az est nyitószáma Szabados ünnepi költeménye Erkel Elek kísérezzenéjével. Szeged nemtője Nagy Ibolyka, a Részvétet Hunyady Margit adja. Ováció fogadja a költemény befejező részét, „midőn Szeged nemtője s a vele színpadra jött 34 gyönyörű leány a király fény sugarban ragyogó szobrát megkoszorúzza, miközben a háttérdíszlet, az új városházával s a mellette lévő palotákkal a fölkelő nap fényében fürdik.”³³ Erkel zenéjéről a legbővebb tudósítást a Budapesti Hírlap adja, s az is mindössze két sor: „Az előadást Szabados Prológia nyitotta meg Erkel Elek sikerült alkalmi zenéjének

³² SzVT ir. 8113/1883

³³ Szegedi Napló, 1883. október 15.

kísérete mellett.”³⁴ Ne csodáljuk a szükszavúságot, hisz az országos „hír” nem a teátrum megnyitása, hanem a király szegedi látogatása. Sajnos a zenemű kottáját ma már Szegeden egyetlen intézmény sem őrzi. Talán a Széchényi Könyvtár kottatárából, vagy az Erkel utódok megőrzött családi dokumentumai közül előkerül egyszer ez az érdekes, alkalmi zenemű.

A színháznyitást követően, november 1-jén, Szabados János levéllel fordul a városatyákhoz.

„Tekintetes Tanács!

A király ő Felsege jelenlétében végbement színházi ünnepélyes megnyitásra a zenét a tek. Tanács felszólítása folytán Erkel Elek írta, kinek részére tiszteletdíj lenne megszavazandó, mely nézetem szerint 20 darab magyar aranyban lenne megállapítható.”

A tanácsnokok az előterjesztést elfogadják, az összeget megszavazzák, és a pénzt a következő levél kíséretében küldik el „tekintetes Erkel Elek úr, népszínházi karnagynak”:

„Midőn a színház ünnepélyes megnyitására szerzett s az ünnepély sikerét nagyban előmozdító zeneszerzemény elkészítéséért köszönetet mondánánk, egyidejűleg van szerencsénk tiszteletdíj 20 db. magyar aranyat oly kérelemmel átszármatatni, hogy annak vételét elismerni szíveskedjék.”³⁵

Ezzel a levéllel azonban nem szakad meg az Erkelekkel a szegedi színház kapcsolata. A kőszínházban még majd három évtizedig hódítanak Erkel Elek népszínművekhez írt melódiái. Az 1920-as évektől pedig, Erkel Ferenc operáinak dallamai vernek tanyát a teátrum s Szeged falai között, s napjainkig hirdetik a magyar opera megteremtőjének géniusztát.

³⁴ Budapesti Hírlap, 1883. október 15.

³⁵ A levelek a Csongrád Megyei Levéltár színházi iratai közt találhatóak